

ליאת פרידמן וגלית ולנר

דון איידי, 2016 / פוסטפנומולוגיה וטכנומדע. תרגום: גלית ולנר, עריכה מדעית: ליאת פרידמן. רסלינג. 220 עמודים

את ספרו של דון איידי, פוסטפנומולוגיה וטכנומדע, תרגמנו לעברית מתוך תוכנה שמדף הספרים בעברית לוקה בחסר ניכר בתחום הפילוסופיה של הטכנולוגיה. מוזר בעינינו שעבור אומת הסטארט אפ, המאמצת טכנולוגיות במהירות רבה, כמעט ואין ספרים בתחום זה. הספרים המעטים שקיימים ישנים, והם אינם כוללים התייחסות לטכנולוגיות עכשוויות. התלבטנו איזה ספר לתרגם, והבחירה נפלה על ספרו של איידי שפורסם באנגלית בשנת 2009, וכלל את סדרת ההרצאות של איידי באוניברסיטת פקינג (כפי שצוין בספר, האוניברסיטה שומרת על שם זה למרות שהגייתו כיום שונה). ההרצאות מבואיות באופיין, והן סוקרות את הרקע לעלייתה של הפילוסופיה של הטכנולוגיה העכשווית. ההסברים בספר מספקים תשובות טובות מאוד לסוגיות עכשוויות בטכנולוגיה ובמדע, ומסבירים את חשיבות הפילוסופיה של הטכנולוגיה כענף העומד בזכות עצמו ותורם להבנתנו את אופי ההתפתחות הייחודית של החברה ושל הטכנולוגיה כיום. איידי מסביר בספר כיצד הוא משלב שני תחומים בפילוסופיה – פנומולוגיה ופרגמטיזם. אין מדובר בשתי גישות מנוגדות אלא בגישות שמשלימות זו את זו. חשיבה ותודעה, עבור שתי הגישות, אינן אמצעי או כלי שנועד לפרש את העולם אלא תופעות בעולם. בספרו איידי משלב גם בין מדע לטכנולוגיה, ומכאן המילה בכותרת – טכנומדע. טכנולוגיה לא מציבה גבולות למדע אלא היא חלק בלתי נפרד ממנו: כשהמדע מבקש לחקור ולבצע פריצות דרך, הוא עושה זאת באמצעים טכנולוגיים. כך היה מאז ומעולם. במילים אחרות, המדע פועל עם הטכנולוגיה ובאמצעותה.

ספרו של איידי מספק זווית חדשה ומרעננת על הטכנולוגיה, ומראה כיצד טכנולוגיה מתווכת את העולם. זו חשיבותו של הספר. בהקשרה המדעי מתווכת הטכנולוגיה את העולם לחוקרים/ות, עבורם/ן טכנולוגיה אינה עוד גוף ידע אלא תנאי המאפשר לחקור את העולם ולהבין אותו. הטכנולוגיה – מעצם היותה מתווכת, כלומר האמצעי המאפשר מחקר מבוסס – מעצבת את סוג השאלות שאותן ישאלו המדענים/ות. לכן, שאלות החורגות מגבולות הטכנולוגיה יהיו תמיד שאלות שהשימוש בטכנולוגיה מאפשר לחקור אותן. לאידי אין קושי עם תיאוריה מדעית כזו או אחרת, אלא הוא מרחיב את המחקר על תיאוריות מדעיות דרך הדיון בטכנולוגיה. זוהי ביקורת קונסטרוקטיבית ולא ביקורת

ששוללת את המדע. איידי מבקש להרחיב את גבולות הדיון בחשיבה המדעית ולא לנגח את צורת החשיבה הזו. בכמה הזדמנויות איידי טוען במפורש כי הוא לא אוטופי ולא דיסטופי, וגם לא טוען לניטרליות במדעים. הוא מבקש להראות כיצד טכנולוגיה מעצבת את אופן ההתבוננות בעולם ואת אופני המחשבה המדעיים.

מכאן ברור שלא ניתן להבין טכנולוגיה ככלי מדידה. אומנם פלי מדידה בכלל, ואלו של המדע בפרט, הם סוג של טכנולוגיה, אך הם אינם הטכנולוגיה. אוסף ההרצאות של איידי באוניברסיטת פקינג מהווה הצצה מבואית עבור הקורא/ת בעברית בשאלת מיקומה של הטכנולוגיה בכלל וביחס למדע בפרט.

לשיטתנו, המדע הוא שיטת מחקר העושה שימוש בטכנולוגיה ובכלי מחקר. חשוב להדגיש: המחקר הפוסטפנומולוגי בוחן את כלי המחקר ואת הטכנולוגיות של המחקר. הוא אינו רואה בחוקרים/ות צרכנים/ות ולא הופך את טענותיהם/ן ליחסיות. הפוסטפנומולוגיה מלמדת אותנו עד כמה כלי המחשבה והניתוח של הנתונים מבוססים על התיווך הטכנולוגי ועד כמה הם מגוונים ועשירים. העובדה שטכנולוגיה מסוימת משמשת למחקר כלשהו אין פירושה שהחקירה היא יחסית באופן כללי, אלא היא יחסית לטכנולוגיה שהחוקר/ת עושה בה שימוש. מכאן שאין בסיס לטענה שאידי הוא רלטיביסט. איידי חוקר את הקשר בין טכנולוגיות ליכולות אנושיות הבאות לידי ביטוי, בין היתר, במדע. הוא מראה כיצד טכנולוגיות מקדמות ומעצבות את הבנתנו לגבי מחקר ושאלות של מחקר. איידי חוקר את היחס ואת הקשר שבין טכנולוגיות לשאלות מחקר, קשר שאנו יכולים ללמוד ממנו רבות, לא רק במדע אלא גם בתחומי דעת נוספים.

פוסטפנומולוגיה אינה ביקורת מרקסיסטית מכל סוג שהוא. למשל, אין בה הבחנה בין יצרן לצרכן. יתרה מזו: הספר פוסטפנומולוגיה וטכנומדע דן ברובו בטכנולוגיות מחקר. איידי לא דן בספר זה בטכנולוגיות יומיום ובאופני הצריכה שלנו. הדיון נוגע בטכנולוגיות בהקשרים לא צרכניים – באסטרונומיה, בארכיאולוגיה, ברפואה ועוד. השימוש בטכנולוגיות עכשוויות בהקשרים אלה מסייע לנו להבין את העולם הסובב אותנו ומכנה תפיסת עולם חדשה.

בחרנו לתרגם את פוסטפנומולוגיה וטכנומדע כדי להדגים כיצד משמשת הפוסטפנומולוגיה חוקרים/ות בתחומים שונים. בספר זה איידי מרחיב ומתמקד באופן שבו חוקרים/ות מנתחים/ות את התצפיות באופנים שונים, ויודעים/ות להשתמש בטכנולוגיות מחקר בדרכים מגוונות, לעיתים בלתי מתוכננות. במילים אחרות, לא אובייקט המחקר משתנה אלא פרשנותן של התצפיות שנערכות במסגרתו. המושג "ריבוי יציבויות" משמש לתיאור השימושים השונים והמשמעויות המשתנות שהמחקר מעניק לתצפיות. מושג זה אינו עוסק בחוסר השתנותם של הטכנולוגיה או של אובייקט המחקר, אלא מתמקד באופן שבו טכנולוגיות שונות מעצבות את דרך הבנתנו את העולם. זהו מחקר המתמקד באופן שבו טכנולוגיה מתווכת את העולם האנושי.

הספר פוסטפנומנולוגיה וטכנומדע מציע לקוראים/ות ניתוח של טכנולוגיות מן העבר וההווה בכלים שיטתיים. התיאוריה הפוסטפנומנולוגית מאפשרת הבנה חדשה של טכנולוגיות עכשוויות, החל מסריקת מוח, עבור דרך טלסקופ רדיו, וכלה באלגוריתמים המפענחים תמונות מהמאדים. התיאוריה גמישה ויישומית לטכנולוגיות ולהקשרים חדשים, בין אם מדובר בטלפונים סלולרים ובין אם בניתוח עבודות אומנות. משום כך היא רלוונטית לא רק לפילוסופים/ות ולסוציולוגים/ות, אלא היא חורגת מגבולות מדעי הרוח והחברה לעבר הנדסה, אומנות ועוד. לדידנו, פוסטפנומנולוגיה היא מדע שימושי, רלוונטי לכאן ולעכשיו.